

13 teser

OCH NÅGRA UTMANINGAR OM UTANFÖRSKAP

Ett av resultaten av fyra filosofiska seminarier om utanförskap

**"en möjlighet
att reflektera kring
din egen bild av
utanförskapet
i samhället"**

Inledning

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonden

Seminarierna

Under 2013 och 2014 genomfördes en serie på fyra filosofiska seminarier kring utanförskap på initiativ av ESF-projektet K2 i Södertälje. Till seminarierna bjöds en grupp människor från offentlig, privat och ideell sektor in – alla med perspektiv på kunskap om eller erfarenhet av utanförskap. Syftet med seminarierna var att skapa en fördjupad bild av och förståelse för utanförskapet för att därmed få insikter och idéer om hur det kan brytas.

Seminarierna genomfördes med några månaders intervall under tre förmiddagstimmar under ledning av Eva Lundmark och Ingvar Nilsson som utomstående processledare. Varje seminarium dokumenterades i punktform i ett antal powerpoint-bilder. Dessa skickades därefter ut till deltagarna.

Teser och utmaningar

Detta dokument är ett starkt koncentrat av de fyra seminarierna. Det består av tretton teser. Varje tes inleds med en rubrik som i regel är ett citat från någon deltagare i gruppen.

Därefter kommer ett tillspetsat påstående i form av en tes följt av ett antal mer öppna reflektioner kring tesen. De tretton teserna är valda utifrån vad vi uppfattat var de fyra seminariernas kärna.

Därefter har vi formulerat ett antal utmaningar som kanske kan vara värda att förhålla sig till och ta ställning till om man vill medverka till att minska utanförskapet i samhället.

Sist kommer en beskrivning av metodiken.

Så använder du materialet

Tanken med denna dokumentation är enkel: Den kan ge dig som enskild person möjlighet att reflektera kring din egen bild av utanförskapet i samhället och därmed också hur det skulle kunna brytas. På en arbetsplats som jobbar med eller i anknytning till dessa frågor är materialet tänkt att kunna användas i en arbetsprocess kring frågorna.

Känn dig fri att använda materialet efter bästa förmåga, men återkoppla gärna dina/era tankar till oss – att hålla samtalet levande är en viktig framgångsfaktor.

HÄR ÄR DE TRETTON TESERNA

1

Det verkar lätt – men vänta tills jag har förklarat

TES: Utanförskap är ett svårfångat och mångtydigt begrepp. Definitionen beror bl.a. på vem som har makten.

Reflektioner

- Jag kan av andra definieras som varande i ett utanförskap medan jag själv tycker att jag befinner mig i ett helt annat innanförskap – vi lever ibland i olika bubblor.
- Det ultimata utanförskapet tycks vara att inte tillhöra någon grupp alls – att vara ett socialt isolat. Vi har alla en vilja att vara inkluderade, att höra till ett sammanhang.
- I varje utanförskap finns alltså ett innanförskap. Man kan därmed också ställa sig frågan; Är utanförskapet något jag drabbas av (offerrollen) eller något jag väljer? Man kan sålunda också ställa sig frågan; Väljer jag att stanna kvar i den bubbla jag befinner mig i, som andra definierar som ett marginaliserat utanförskap, men som jag själv upplever som ett tryggt innanförskap? Jag vet vem jag är, jag vet min roll och status och jag vet vilka spelregler som gäller.

2

Det du kallar utanförskap kallar jag innanförskap

TES: Det kollektiva utanförskapet kan ge en trygghet i sig eftersom vi alla har en vilja att vara inkluderade, att höra till ett sammanhang.

Reflektioner

- I varje utanförskap finns ett innanförskap. Vi har så många olika verkligheter – bubblor. Det är lätt att tro att den egna bubblan är den enda tänkbara och framförallt den rätta.
- Ett problem som kanske kan uppstå när jag ska lämna min egen bubbla och ta mig in eller besöka en annan bubbla är att jag upptäcker att jag inte kvalar in.
- Ett annat problem är föreställning om att min bubbla är överlägsen alla andras och att "dom" därför borde inrätta sina liv efter min verklighetsbild. Den falska föreställningen om att min normalitet är universell.

3

En ocean av utanförskapsmöjligheter – om den inlärdade hjälplösheten och offerrollen

TES: Det finns en mängd strukturella faktorer som tenderar att skapa och vidmakthålla utanförskapet – den inlärdade rollen som offer är en av dessa. De många professionella hjälparna i våra offentliga system bidrar alltför ofta till att utveckla denna offerroll.

Reflektioner

- Det finns en helt annan utgångspunkt; Det finns inga offer – det finns bara människor som väljer. Även att avstå från att välja är ett val i sig.
- Den välvilliga kränkningen uppstår kanske den stund jag inte förväntar mig motprestationer av den andre. Att inte förvänta mig något av det den andre kan, uppfattas som en härskarteknik som leder till att den andre krymper.
- Vi människor är i grunden väljande varelser. Vi kan välja att vilja bryta vårt utanförskap eller att avstå från detta. Men vi kan inte i grunden avstå från att välja.
- Detta väcker frågan; Hur kan vi göra det attraktivt att välja att bryta utanförskapet? Vad erbjuder samhället som gör det värt att bryta utanförskapet? Ibland är det kanske bättre att finnas i ett gott utanförskap än ett dåligt innanförskap!

4

It takes two to tango

TES: Utanförskapet uppstår i det dialektiska samspelet mellan individ och samhälle. Detta kan vara destruktivt eller konstruktivt. Inkludering förutsätter godartade förändringar både hos samhället i form av en öppenhet för det nya och hos individen i form av en öppenhet för personlig förändring.

Reflektioner

- Detta väcker frågan om vilka problem som beror på individen och vilka som ligger i samhällsstrukturen?
- Vilka barriärer är strukturella och vilka beror på attityder och föreställningar? Är det vårt sätt att tänka om den andre som är problemet eller är det de formella regelverken?
- Vad händer när man serverar färdiga lösningar? Frågan är, ska vi syssla med att ge folk fisk eller lära dom att fiska? Ska vi göra något åt människor eller göra något tillsammans?
- Vad leder låga eller felaktiga krav och förväntningar till? Revanschlusta? Kränkning? Uppgivenhet? Vilsenhet och förvirring? Kravlöshet kan uppfattas som nedlåtande och kränkande.

5

Det mest förbjudna – om att få sätta ord på fula tankar

TES: Det finns många tankar kring utanförskap som vi ofta inte vågar sätta ord på och prata om – detta skapar en osund tystnad. En tystnad som kan växa och utvecklas i en destruktiv riktning.

Reflektioner

- Vi måste våga synliggöra, sätta ord på och kommunicera sådant kring utanförskapet som ingen vågar prata om. Många gånger är det vår rädsla som hindrar oss att göra detta.
- Det är viktigt att sätta ord på det mest förbjudna, synliggöra våra fördomar, fantasier och tabun.
- Tystnaden kring det känsliga kan vara förödande. I tystnaden jäser surdegarna, fördomarna och motsättningarna.
- Vad händer med oss individuellt och kollektivt om vi inte får sätta ord på "det mest förbjudna"? Kanske förvandlas våra fantasier och fördomar till fakta. Fakta som inte stämmer annat än i vår inre föreställningsvärld.
- Att sätta ord på förbjudna tankar är som att dra fram trollen i solljuset. De försvinner. Detta innebär att vi kanske måste ställa oss frågan; Vilka osynliggöranden och härskartekniker är i omlopp kring denna tystnad?

6

Att ställa krav är kärlek

TES: Toleransen och empatin för den andre och som en följd av detta kravlösheten, kan alltför ofta bli ett uttryck för ett förakt och en uppmuntran till inlärd hjälplöshet.

Reflektioner

- Det förefaller alltför ofta finnas ett betydande medberoende bland de professionella hjälparna kring utanförskapet och en rädsla för att ställa krav som tenderar att leda till undvikande och passivitet.
- Det finns rikligt med sjukdomsvinster i systemet och akuta medberoendebeteenden bland de omhändertagande yrkena som motverkar syftet med de insatser man gör.
- Man bör inte glömma det nedlåtande perspektivets enorma negativa kraft. Man kan förtryckas både av förakt och av överdriven snällhet. När blir toleransen och kravlösheten ett uttryck för ett förakt för den andre? När blir kravlösheten en uppmuntran till inlärd hjälplöshet? Att inte ställa krav eller att ha positiva förväntningar kan vara ett uttryck för – ett ofta omedvetet eller icke avsett – förakt.
- Och dessutom – Hur ser de negativa förväntningarna ut – leder de till självuppfyllande profetior? Och vidare; Hur ser det inbäddade föraktet ut i form av dolda negativa förväntningar?

7

Det är ni som är de konstiga och jag som är normal

TES: Föreställningen om en sorts kollektiv och gemensam normalitet i samhället har en starkt utestängande effekt. Detta normalitetskrav tycks ha blivit allt starkare.

Reflektioner

- Det förefaller finnas en sorts grundläggande föreställning – både hos innanförskapets människor och utanförskapets människor – om att mitt mönster inte bara är mitt utan det är också det normala och borde vara ett rättesnöre för andra.
- Denna normalitetssträvan kan ha en starkt utestängande effekt. Det kan få mig att tro att mitt sätt att vara är inte bara mitt utan även det bästa (kanske det enda acceptabla). Därmed har jag kanske definierat den andre som avvikande eller icke normal.
- Det förefaller som om samhällets tröskel för att passa in och få vara med i laget har höjts dramatiskt. Det är allt fler som inte platsar i laget.
- Det ser ut som att ramarna för det kollektivt normala – i varje fall på arbetsmarknadens område – har blivit allt snävare.

8

Jag hör vad du säger, men förstår inte vad du menar

TES: Utanförskapet handlar ofta om den synliga eller osynliga barriären mellan mig och dig, mellan ett vi och ett dom.

Reflektioner

- Språk kan vara en sådan barriär, men kanske ännu mer kultur och att förstå koder och undertexter i möten och samtal. En enkel hyssjning kan uppfattas som en kränkning fast den var avsedd som något annat.
- Om jag inte kan koderna i ett samhälle, hur ska jag då kunna ta mig in? Hur avgörande är språket? Vilka är de utestängande koderna i det svenska samhället/arbetsmarknaden?
- Vilka är de synliga koderna och barriärerna som språk, hudfärg, namn och kläder. Vilka är de osynliga och utestängande koderna såsom kulturella normer, vanor och mönster.

9

Utanförskapet är mer än etnicitet eller att vara uppvuxen med Staffan var en stalleträng

TES: Förmodligen är utanförskap inte primärt en "invandrarfråga" även om det är lätt att lockas in i den tanken, utan det är något helt annat.

Reflektioner

- Handlar utanförskap mindre om etnicitet, hudfärg och språk och handlar det mer om klass, social identitet, utbildning och ekonomiska förutsättningar?
- Handlar utanförskap kanske om att man lämnat flocken och nu söker ny flock? Vi vill ju alla tillhöra någon flock. Hur ser den flock ut man är på väg att lämna och hur den flock ut man söker sig till?
- Är strävan att alla ska bli "svenskar" och att det i så fall kommer att lösa problemet? Och vad är i så fall en svensk? Hur länge kan man vara i Sverige utan att vara/bli svensk?
- Men kanske ännu mer avgörande; Vill man bli svensk? Vad mister man då? Innebär att bli svensk att man måste avstå från något annat?
- Var kommer språket in i bilden? Och sitter innanförskapet i hudfärgen, kläderna och vanorna eller i vårt sätt att tänka?

10

Man kan faktiskt vara delvis gravid

TES: Det finns, det kanske till och med måste finnas, ett avgörande mellanrum mellan innanförskap och utanförskap. Det är där som förändringen sker.

Reflektioner

- Det finns ett behov av en övergångszon mellan utanför och innanför. Hittar man inte den letar man sin egen eller skapar den.
- I denna zon handlar det bland annat om att bryta rädslan för det okända, man vet vad man har men inte vad man får. Rädslans roll i inkluderingsarbetet kan inte nog betonas. Rädslan för det främmande, rädslan för det nya.
- För att bryta rädslan måste man göra det attraktivt att välja, att låta sig inkluderas i ett nytt sammanhang. Lustens betydelse kan vara avgörande – gör det med passion och förklara det grundläggande samhällskontraktet.
- Detta föder insikten att vi måste skapa sådana nya arenor där detta kan ske. Där människor får modet att våga välja ny väg. Processen innebär att man – i varje fall delvis – tvingas ifrågasätta eller rentav byta sin världsbild eller mentala karta över verkligheten.
- Arbetet är den centrala inkluderande faktorn i samhället. Därför är det särskilt viktigt att inom detta område skapa denna typ av övergångszoner.

11

Det är ingen konst att vara modig om man inte är rädd

TES: Utanförskap förefaller vara kopplat till begreppet rädsla – rädslan för den andre, rädslan för att inte tillhöra.

Reflektioner

- Men det kan också handla om rädslan att lämna en invand och trygg roll i utanförskapet och en gemenskap man känner där med likasinnade i stället för en osäker verklighet i innanförskap.
- Rädslan för det främmande och rädslan för smärtan är avgörande hinder för förändring. Rädslan kan inte undvikas i en inkluderingsprocess, eftersom inkluderingsbegreppet innebär att man – både som individ och samhälle – måste genomgå en förändringsprocess.
- Rädslan kan bara hanteras genom att gå närmare den andre, att lära känna, att förstå. Att besegra rädslan, att besegra instinkten att fly, och göra tvärtom – gå närmare just det jag fruktar.

12

Vad händer om jag gör tvärtom?

TES: Det är viktigt att skapa mönsterbrytande handlingar för att därmed bryta de negativa förväntningarnas destruktiva kraft.

Reflektioner

- Det finns rikligt med självförstärkande negativa förväntningar kring utanförskap. Man tenderar att se brister snarare än kompetenser. Det finns en risk att som man ropar får man svar.
- Fokus ligger oftare på problem snarare än lösningar. Man ser det halvtomma glaset, inte det halvfulla.
- Mönsterbrytande handlingar kan vara nyckeln till något nytt – man bidrar till att skapa en positiv spiral eller stället för ond cirkel.
- De inkluderande sokratiska – lösningsfokuserade – frågorna kan vara en väg att vända onda cirklar till goda.
- Paradoxer kan vara en annan väg att gå – Jaså du har ADHD – Vilka möjligheter skapar det? Så du har misslyckats i skolan? – Vilken "street smartness" har det skapat hos dig? Så du kan inte svenska? – Hur duktig är du på arabiska?

13

En-meters regeln för inkludering

TES: Jag har ett personligt ansvar för att bryta exkluderingsprocessen i min egen närmiljö – den närmsta metern omkring mig. Det är så långt jag når med mina armar i mötet med den andre.

Reflektioner

- Idén om en-meters regeln, bygger på att vi alla hänger ihop. Att allt du gör mot andra gör du också mot dig själv. Och vice versa. Vi är våra val och våra val avgör om vi lever som en optimal version av oss själva.
- En-meters regeln innebär att vi i vår vardag engagerar oss i andra, att vi ser främlingar som möjliga nya vänner – inte som hot. Du ler mot någon i tunnelbanan, ger kanske en ensam äldre eller ett kärlekspar en komplimang. Du säger ifrån när någon är dum mot någon annan. Du speglar och bekräftar att "Tänk vad viktigt och fint att vi alla finns här just nu, till sammans".
- Detta innebär att vi står upp för grundläggande demokratiska idéer om allas lika värde. Att vi kärleksfullt bjuder in, ställer krav och sätter gränser utifrån dem. Att vi inser att inkludering ger ökad livskvalité för alla inblandade, medan exkludering minskar den. Så uppnår vi vår mänskliga potential. Helt oavsett ras, kön, ålder, klass, kultur.

Utmaningar kring inkludering

- När strukturerna brister och fundamenten skakar då uppstår möjligheten till förändring – i sprickan i muren lyser ljuset genom.
- Då vi inför systemfrämmande element i våra system uppstår nya perspektiv och förändring – "vaffö gör ni på detta viset"?
- Vad händer när normalitet och det onormala byter plats – det är ni som är dom konstiga det är jag som är normal.
- Det är när våra olika bubblor blir transparenta, genomskinliga och genomträngliga vi kan mötas mellan de olika bubblorna – där uppstår inkluderingen och integrationen.
- Inkludering och integration förutsätter att vi kan besegra vår rädsla och ängslighet för att det ska bli fel, rädsla för att göra fel.
- Hur kan vi agera för att skapa och göra nya tillhörigheter (bubblor) attraktiva att välja – man vet vad man har men inte vad man får.
- Grundtrygghet är en förutsättning för förändring, då vågar jag lämna min gamla bubbla – först då vi har säkerhetsutrustning och har vi råd att trampa genom isen.
- Det personbundna och det relationsbundna är en utgångspunkt för förändring, inkludering och integration – "people matter".
- Hur bygger och skapar vi en ny positiv kollektiv identitet.
- Hur ser de goda kärleksfulla kravens roll ut i arbetet med att upprätthålla ett fungerande samhällskontrakt – balansen rättigheter och skyldigheter.

Så här tänkte vi då vi genomförde dessa filosofiska seminarier

Grundidé

Vi ville skapa en grupp och ett klimat där det blev möjligt att förut-sättningslöst och med stor öppenhet föra ett samtal kring svåra frågor med koppling till utanförskap och där man hade utrymme att pröva det ännu inte färdigtänkta och prata om frågor som annars anses för svåra eller tabu-belagda (det mest förbjudna).

Syfte

Avsikten var att skapa en arena som gav möjlighet att problematisera samt fördjupa kunskaper och insikter kring fenomenet utanförskap för att därmed på ett ännu klokare sätt kunna arbeta med frågan framöver.

Gruppen

- 12–18 personer.
- Personer med förmåga att både lyssna och "gå utanför boxen" – ett öppet sinne.
- Personer valda från flera olika perspektiv; offentlig, privat och ideell sektor.
- Personer med en bred erfarenhet av de frågor man ska diskutera.
- Personer som är modiga och vågar lyfta tankar som inte är färdigtänkta.

Spelreglerna

- Dialog, d.v.s. lyssna och utveckla – inte debatt d.v.s. vinna och argumentera.
- Tillåtet att sätta ord på det ännu inte färdigtänkta eller det tabu-belagda. Det finns inget rätt eller fel.
- Visa respekt för att det finns olika perspektiv. Var och en tar ansvar för sina åsikter.
- Vara nyfiken på andra perspektiv än mina egna.
- Våga ta i de svåra frågorna med humor.
- Alla är med hela tiden.
- Inga telefoner på.
- Närvaro och engagemang, inte springa ut och in
- Kontinuitet i gruppen krävs för att kunna driva frågorna framåt

Ledning

- Två personer som leder – gör inlägg, fördelar ordet och dokumenterar.
- Stor erfarenhet både av frågan som sådan men också av att leda denna typ av processer.
- Klimatsättning och relations-skapande avgörande för framgång.
- Skapa ett "hållande" klimat och trygghet.

- Bekräftande och "konstruktivt provokativa" inspel och frånvaro av dömande eller värderande perspektiv.
- Återkoppling till gruppen mellan gångerna utifrån en enkel dokumentation.
- Fånga upp de frågor som gruppen diskuterar.

Rummet

- Ett neutralt rum. Inte för litet. Svåra frågor behöver ett luftigt rum.
- Alla ska ha möjlighet att se varandra.
- Inga bord. Skapar mer öppenhet i samtalet.
- Inte på "ordinarie arbetsplats"

Tid

- 3 timmar inklusive paus, det som händer i pauserna är viktigt för processen.
- Det behövs rejält med tid för att landa här och nu och fokusera på frågorna.
- Börja med fika

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonden

